

PESSOA, FRATELE PORTUGHEZ AL LUI CIORAN

JOSÉ THOMAZ BRUM ÎN DIALOG CU CIPRIAN VĂLCAN

José Thomaz Brum este doctor în filozofie la Universitatea din Nisa și predă filozofie și estetică la Universitatea Catolică din Rio de Janeiro. A tradus în portugheză autori francezi ca Théophile Gautier, Guy de Maupassant, Clément Rosset, ca și patru lucrări ale lui Cioran (*Précis de décomposition, Syllogismes de l'amertume, Histoire et Utopie și Exercices d'admiration*). A publicat *Nietzsche. As artes do intelecto* (ed. LPM, 1986) și *O Pessimismo e suas vontades* (ed. Rocco, 1998), în Brazilia; *Schopenhauer et Nietzsche — vouloir-vivre et volonté de puissance* (ed. L'Harmattan, 2005, cu o prefață de Clément Rosset), în Franța, și următoarele articole în România: "Cioran et le portugais" (*Cahiers Emil Cioran – Approches critiques IX*, Sibiu, 2008), "Remarques sur l'essentiel dans quelques oeuvres françaises de Cioran" (*Cahiers Emil Cioran – Approches critiques XI*, Sibiu, 2010) și *Notes sur Cioran et Nietzsche (Alkemie 6, în curs de apariție)*. Este membru corespondent al publicației *Cahiers Emil Cioran* (Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu) și membru activ *Centre Emil Cioran*, al aceleiași Universități.

Ciprian Vălcău: Cum ați ajuns să cunoașteți opera lui Cioran?

José Thomaz Brum: Fiind ieșit dintr-un mediu catolic, sau mai degrabă benedictin, mă interesa tot ceea ce avea legătură cu creștinismul: pro sau contra lui. Într-o zi am cumpărat *Les gnostiques*, cartea lui Jacques Lacarrière și o carte cu un titlu gnostic, *Le mauvais demiurge*. Era începutul aventurii mele cioraniene. În 18 octombrie 1986 am publicat într-un mare ziar brazilian (*Jornal do Brasil*) un mic articol intitulat *A sabedoria da desilusão* (Înțelepciunea deziluziei). Intenția mea era cea de a prezenta opera lui Cioran publicului brazilian. În 1987 am început să traduc în portugheză *Exercices d'admiration*, iar în 1988 am început o corespondență cu Cioran. După aceea, pregătind un doctorat în filozofie la Nisa sub îndrumarea lui Clément Rosset, am continuat să lucrez pe Cioran.

Ciprian Vălcău: L-ați cunoscut personal pe Cioran și ați făcut un schimb de corespondență cu el. Cum era omul Cioran?

José Thomaz Brum: Omul Cioran era opusul total al unui mizantrop taciturn. Dacă e adevărat că era mizantrop, e adevărat și că era la fel de călduros și atent la proiectele celorlalți. Ceea ce m-a impresionat cel mai mult la omul Cioran a fost veselia lui nemaipomenită, o veselie uimitoare, foarte vizibilă în conversația lui plină de vervă. Cioran era un mare vorbăreț, iar atmosfera din mansarda lui amintea de mediul saloanelor din secolul al XVIII-lea. Un om cu vervă, cu mult tact și eleganță – așa era omul Cioran. Cioran mi-a povestit mai multe istorioare despre viața lui la Paris și despre legăturile lui personale cu unii prieteni, ca

Guido Ceronetti. Mi-a povestit prin viu grai faimoasa istorioară a finlandezei care a spus "ich hamletsiere". Faptul că veneam din America Latină era pentru el o bucurie, fiindcă spunea că-l iubește pe străin mai presus de orice. Râsul cioranian era moderat de momentele în care privirea lui se umplea de melancolie. Dar în primul rând era amabilitate și eleganță din cap până-n picioare.

Ciprian Vălcău: Ați tradus strălucit *Précis de décomposition, Exercices d'admiration, Histoire et utopie și Syllogismes de l'amertume. Care sunt principalele dificultăți ale traducerii cărților lui Cioran?*

José Thomaz Brum: Principalele dificultăți sunt cele care țin de stil. Cum să redai verva și stilul lui colorat și în același timp să exprimi profunzimea gândirii lui? Cioran nu poate fi tradus de cineva străin de literatură. Era un mare scriitor în cele două limbi ale sale (română și franceză). Însă o formare filozofică rămâne indispensabilă pentru a surprinde complexitatea gândirii sale. Pentru traducători, cărțile lui Cioran mai au și acea dificultate proprie autorilor care oscilează câteodată între râs și seriozitate. Cioran nu este mai puțin profund fiindcă ironizează. Dimpotrivă, pentru el, ironia și umorul sunt instrumente care trebuie amestecate cu lirismul și concizia. Provenind dintr-o formare filozofică, dar impregnată profund de literatură și poezie, opera lui Cioran este o provocare pentru cei care vor să separe categoric filozofia de literatură.

Ciprian Vălcău: Ce aspecte din opera lui Cioran v-au atras atenția la o primă lectură și pe care continuați să le considerați importante și astăzi?

José Thomaz Brum: Cioran este un mare gânditor al existenței, un gânditor existențial. Faptul că exprimă această gândire într-un stil de scriere care se apropie uneori de proza poetică le dă ideilor sale o dimensiune extraordinară. Faptul că a izbutit să exprime toată angoasa modernă fără să eludeze dimensiunea metafizică a omului face din el fratele spiritual al lui Pascal, Schopenhauer și al marilor ruși ca Șestov și Rozanov. În lumea de astăzi, socotită de unii drept o lume post-creștină, Cioran aduce o gândire plină de nostalgia unui Dumnezeu dispărut sau absent și totodată o reflecție sceptică ce ne ajută să aruncăm în aer extremismele de orice tip. Acest amestec între o atmosferă de după moartea lui Dumnezeu și un scepticism ironic moștenitor al moralistilor francezi face din Cioran un glas unic care – așa cum spune foarte bine Philippe Sollers – "face repede țândări spectacolului social" (*L'Infini* pg. 108, "Noir Cioran").

Ciprian Vălcău: Ce scriitor de limbă portugheză ar putea fi comparat cu Cioran

în ceea ce privește temele de reflecție și stilul?

José Thomaz Brum: După părerea mea, în limba portugheză există un singur scriitor care să poată fi comparat cu Cioran, anume Fernando Pessoa. La Pessoa se găsește acea melancolie ironică, acel exil liric ce corespunde cuvântului *saudade*. *Sehnsucht*, *saudade*, dor. Cioran mi-a vorbit despre admirația lui pentru Antero de Quental, dar în primul rând Pessoa este cel pe care-l socotesc eu fratele portughez al lui Cioran. Cât despre Brazilia, cred că se găsesc câteva aspecte cioraniene la Machado de Assis, însă Pessoa e mai apropiat de el.

Ciprian Vălcău: Credeți că este justă opinia exegeților care-l consideră pe Cioran principalul continuator al lui Nietzsche în secolul XX?

José Thomaz Brum: Aceasta era opinia lui Gabriel Liiceanu ("un Nietzsche contemporan trecut prin școala moralistilor francezi") și a lui Susan Sontag, în celebrul ei text despre *La Tentation d'exister (Ispita de a exista)*, printre altele. Însă nu trebuie să uităm de critica cioraniană făcută conceptului nietzschean de *Übermensch*, nici de dimensiunea *Skepsis und Mystik* a gândirii sale. În *Ébauches de vertige (Écartèlement)*, Cioran a scris: "Nu aș vrea să trăiesc într-o lume golită de orice sentiment religios". Nu cred că Nietzsche ar subscrie la acest gând. Mai există și problema aforismului. Aforismele lui Cioran sunt mai ironice și mai seci decât cele ale lui Nietzsche. Este diferența dintre cineva marcat de La Rochefoucauld și Chamfort și tradiția aforismului german. Cioran poate

fi apropiat de Nietzsche datorită preocupării comune pentru dimensiunea tragică a vieții. După părerea mea, însă, el este mai aproape de Schopenhauer decât de Nietzsche.

Ciprian Vălcău: Care este în prezent receptarea operei lui Cioran în Brazilia?

José Thomaz Brum: În prezent Cioran e citit în Brazilia mai ales de tinerii artiști, cercetători, scriitori. Însă așteaptă și acum un brazilian care să-l aleagă ca subiect pentru o teză de doctorat. De curând a apărut o carte voluminoasă despre raporturile culturale dintre Brazilia și România: *Brasil e Romênia: pontes culturais* (Brazilia și România: punți culturale). În ea Cioran ocupă un loc la mare cinste. Începând din 2011, editura Rocco (Rio de Janeiro) va reedita traducerea pe care le-am făcut eu din Cioran. Conțez pe faptul că acest lucru va reînsofleteți interesul brazilian pentru opera lui Cioran.

Traducere din limba franceză de CORNELIA DUMITRU

NOU la CARTEA ROMÂNEASCĂ

